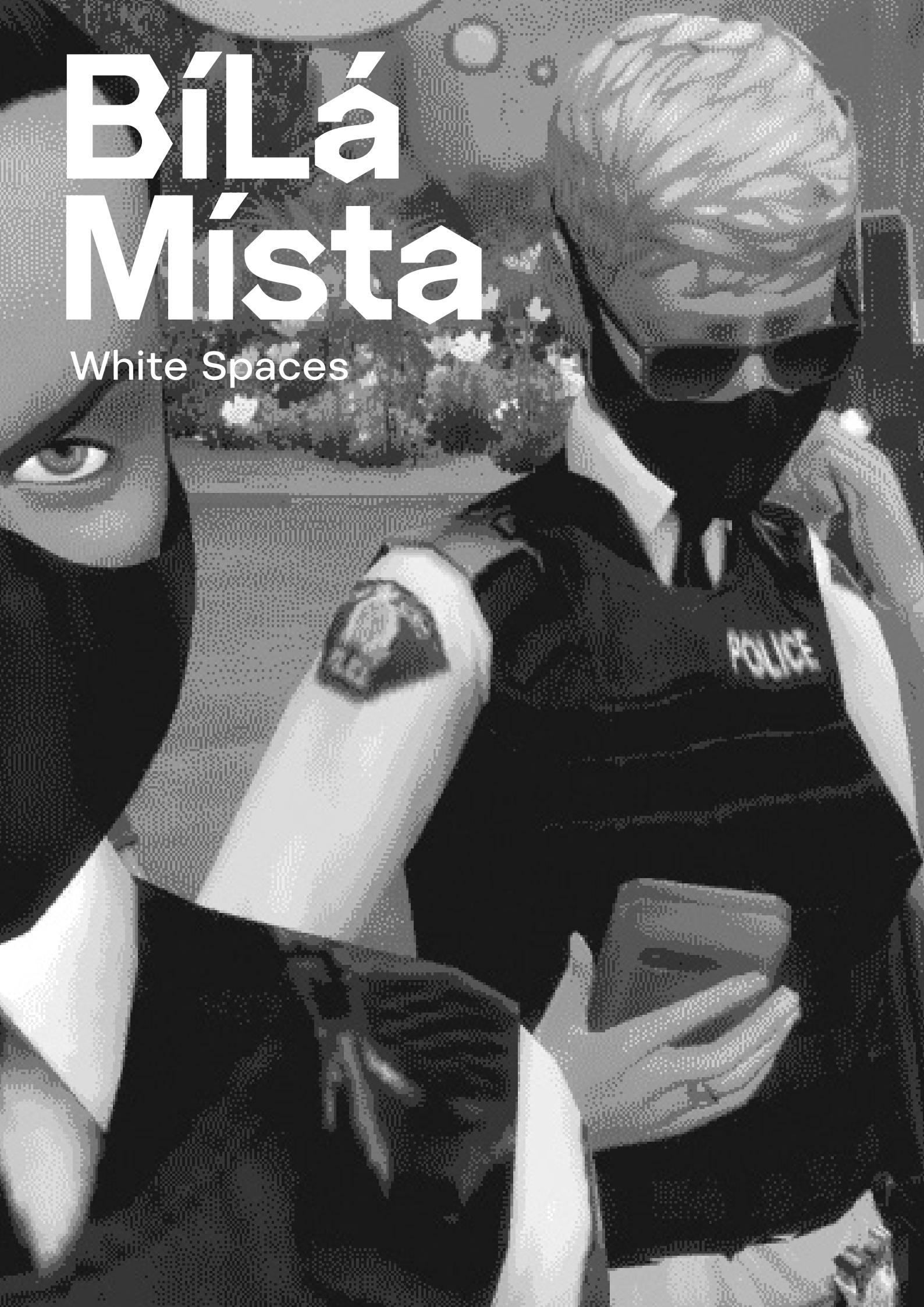

Bílá Místa

White Spaces

Bílá Místa

Galerie Hraničář
17. 9.—18. 10. 2020
Kurátorky výstavy:
Věra Duždová Horváthová
Vendula Fremlová

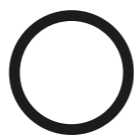
Dominantní kultura, kulturní návyky a konvence se propisují do podoby a praktik nejen kulturních a vzdělávacích institucí a organizací, ale také v obecné rovině do kulturních politik a v rovině konkrétní také do uměleckých děl. V současné době můžeme v souvislosti s globálním hnutím Black Lives Matter sledovat ikonoklastické reakce na sochy a pomníky politických a státnických osobností ve veřejném prostoru, které jsou nebo byly spojeny s rasismem, segregací a podporou otrokářských systémů. Ikonoklastické reakce podněcují různé otázky – nakolik je dnes oprávněné umístění podobných pomníků ve veřejném prostoru? Jak početné jsou pomníky a památníky upomínající na minority a jejich významné představitele? Jsou ikonoklastické reakce adekvátní či nikoliv? Vede se v rámci této problematiky diskuse nejen v odborné, ale i v široké veřejnosti dostatečně a uspokojivě, nebo spíše minimálně či vůbec, nebo zcela zkesleně? Jak je tato problematika vnímána v českém a slovenském prostředí?

Výtvarné či vizuální umění od dob romantismu spojujeme se svobodou, svobodným vyjádřením a projevem, volnomyšlenkářstvím. Přesto i tento často opakovaný názor je schematický. Umění není jen sférou svobody. Existují umělecká díla (a nejen díla historická ale i více či méně současná), která upevňují zaběhané a stereotypní způsoby vidění a prezentování konkrétních skupin lidí. Je potřeba si uvědomovat, že i jazyk uměleckých děl podléhá dobovým trendům a politikám. I on je nástrojem a reprezentantem dominantní kultury. Jazykové kódy, a tedy i jazyk výtvarného umění, jsou normativní – formují naše uvažování, dopředu nás nastavují, tvarují, předurčují.

Název výstavy Bílá Místa odkazuje k nepřítomnosti a neviditelnosti menšin v majoritní kultuře. Zaměřuje se na díla romských a proromských umělců a umělkyní, kteří zpochybňují a odhalují problematiku dominantních kulturních i jazykových (textuálních i vizuálních) praktik. V některých případech umělci ikonoklasticky a subverzivně reinterpretovali již prověřená díla výtvarná i literární a aropriují určité formy, aby upozornili na stereotypizaci v umění, sebekriticky někdy i v rámci svých vlastních uměleckých postupů a posunů. Jindy zkoumají, nakolik se narativy minorit, především romské menšiny, ne-propisují do fungování kulturních a dalších institucí. Bílá místa je prázdná na mapě. Bílá místa jsou mezerami v kulturní i institucionální historii a současnosti.

Vystavující:
Natálie Kubíková
Lea Kupková
Tamara Moyzes
Martin Zet
Romane Kale Panthera
Lukáš Houdek
Oto Hudec
QRSTOCK
Ara art, z. s.
& Divadlo Husa na provázku

HRANIČÁŘ

Lukáš Houdek
Národní poklad
záznam intervence, 2017

Lukáš Houdek a kolektiv (Juanita Kansil, Johanna Nejedlová, Jitka Maule, Julie Lerari, Yasin Keymanesh, Asif Iqbal, Tran Hong Van, Marie R., Tran Thu Tra, Tigran Hovakymian, Zuzana Schreiberová, Denisa Urbánská, Sherrihan Radi a další)

V době rostoucího nacionalismu a nedůvěry vůči lidem, kteří se byt jen svým vzhledem vymykají obecným představám o příkladném příslušníku českého národa, Lukáš Houdek a kolektiv jeho přátel intervenovali dne 18. 5. 2017 do řad kustosů ve Veletržním paláci Národní galerie v Praze v prostorách sbírky českého umění 20. století. Stálé zaměstnance tak nahradili lidé, kteří Češi buď jsou, nebo se jimi chtějí stát, pro svůj odlišný vzhled se však setkávají s vyloučením.

Kdo má právo se za Čecha nebo Češku považovat? Splnili by umělci, které nyní považujeme za součást národního bohatství, kritéria pro členství ve skupině Čechů? Je jejich tvorba výsledkem výhradně českých vlivů? A jak může takový národní poklad vypadat?

Romane Kale Panthera
Šedá cena — žereme informace
z průvodce Brnox
video, 2017

Během vernisáže výstavy HateFree v Muzeu romské kultury v Brně v roce 2017 proběhlo vystoupení umělecké skupiny Romane Kale Panthera (Romští černí panterři), která tímto počinem veřejně kritizovala kontroverzní knihu Kateřiny Šedé o tzv. brněnském Bronxu. I přes výraznou kritiku ze strany romských a proromských aktivistů, zacílenou především na to, že kniha reprodukuje stereotypy o Romech a předsudky tak spíše potvrzuje a upevňuje, než vyvrací, byl první náklad knihy rozprodán a kniha získala téhož roku ocenění Magnesia Litera za oblast publicistiky.

Skupina Romane Kale Panthera pracuje v rámci své akce s mnohoznačností slovesa „žrát“. Vyžívá diváky, aby i v rámci výstavy sežrali některou ze stránek a informací z knihy Brnox, s kterou nesouhlasí (kterou tedy autorce „nežerou“).

Romane Kale Panthera
Mifeš ukraden / přepis historie
instalace, 2020

V rámci mezinárodního hnutí Black Lives Matter začínáme nahlížet historii z kritického úhlu pohledu. Jde hlavně o snahu zařadit do historického kontextu, který byl po staletí utvářen vrstvou privilegovaných, dodnes často ignorovaná díla a opomíjená historická fakta.

Umělecká skupina RKP se rozhodla intervenovat do kapitoly známé pohádky Josefa Lady, nazvané „Mikeš ukraden“ s cílem poukázat na možné negativní dopady děl, která jsou všeobecně milována a považována za součást národního kulturního bohatství. Současně RKP chtěli poukázat na konkrétní související kauzu z roku 2010. Romské sdružení Roma Realia tehdy poslalo protestní dopis na ministerstvo školství. Romové žádali, aby se kniha Josefa Lady používala v rámci vzdělávání pouze s explicitním vysvětlením, protože v ní kocourkovi ublížili „cikáni“. Předsesta sdružení Roma Realia Václav Miko musel na konci této kauzy odstoupit.

Přepsaná pohádka „Mifeš ukraden“ pracuje také se stereotypem, ovšem na rozdíl od původního textu používá stereotypní představu zcela záměrně. Konkrétně se jedná o schopnost čarovat, která je často negativně používána směrem k romské komunitě. Přepsaný text pohádky končí větou „Každá mince má dvě strany“, je tedy narážkou na to, že i stereotyp může být vnímán jako pozitivní, když podporuje kladný vztah společnosti vůči dané menšině. Reverse kladného hrdiny Mikeše na záporného Mifeše funguje stejně jako stereotypní zjednodušení záporných hrdinů, přičemž odkazuje na romskou pověrčivost týkající se koček. Dílo tak naráží na pověry, stereotypy a stigmata, na jejich funkčnost a zakořeněnost v majoritní společnosti i romské komunitě, i na to, že je můžeme překonat jen pochopením.

Lea Kupková
O princezně veliké kobře
performativní instalace, 2020

Multimediální instalace sestávající z oděvu/ osobního kroje, přetvořených turistických stanů tvořících romafuturistickou „architekturu“, doplněná o vystavené omalovánky s romskou a romafuturistickou tematikou je reakcí

na frustrace, které vyvstávají z problematiky romské identity, a snahou emancipovat Romy, romství a romskou kulturu a také snahou o emancipaci autorky samotné. Zároveň jsou některé prvky edukačního rázu, který je při těchto snahách klíčový.

Natálie Kubíková Žehra počítačová hra, video, 2020

V osadě na východním Slovensku propuklo po návratu několika romských obyvatel zpět do vesnice onemocnění covid-19. Následně byla povolána armáda, která společně se Slovenskou policií vesnici po dobu nouzového stavu uzavřela. Uzavření se týkalo i neziskových organizací, které z preventivních důvodů armáda do vesnice nevpustila. Organizace sloužily především jako zprostředkovatelé práce a sociálního vyžití. Znemožněn byl přístup do zaměstnání a škol, včetně mateřské školy, a pozastavena byla také dovážka jídla. Hra využívá herní bestseller The Sims 4 jako sdělovací platformu pro sociálně-kritickou situaci a nechává hráčky a hráče interagovat s osadou. Cílem projektu bylo částečně parazitovat na hře, která je založená na potřebách lidí v místě, které jim tyto potřeby nemůže poskytnout.

Ara art, z. s. & Divadlo Husa na provázku Futuroma video, 2020

Zamýšlení nad tím, zda lze za „normální“ označit společnost, v níž jsou jak v politické, tak v ekonomické, sociální i kulturní sféře všechny nejvyšší funkce zastoupeny mono etnicky. Jak markantní rozdíl by byl, kdyby takové posty, nebo některé z nich, byly obsazeny například Romy? Unesla by to česká společnost? A poznala by to vůbec...? FUTUROMA zobrazuje pohled vpřed - řekněme tak o půl století. FUTUROMA zobrazuje normalitu jinakosti. FUTUROMA zobrazuje naději, že co je dnes pro mnoho lidí úsměvné, bude jednoho dne běžné.

Pavλίna Matiová: Projev umělkyně přebírající prestižní ocenění za herecký výkon.
David Tišer: Prezidentský projev prvního prezidenta ČR romského původu. Obě

scény vznikly v rámci inscenace Divadla Husa na provázku Gádžové jdou do nebe v režii Jiřího Havelky.

QRSTOCK Vizualizace života LGBTIQ Romů diagram, fotografie 2019

qrstock.qrtv.eu/album/
<https://visualizing-the-lives-of-lgbtiq-roma/>

Fotografie vznikly v rámci interdisciplinárního projektu „Challenging dominant representations of LGBTIQ Roma in public spaces through queer research-informed interventions“. Projekt realizovala na Univerzitě v Portsmouth a Brightonu v minulém roce hlavní řešitelka projektového grantu britské Ekonomické a sociální výzkumné rady (ESRC) Lucie Fremlová PhD ve spolupráci s několika romskými LGBTIQ vizuálními akvisty, umělci a performery. Projekt, který navazuje na její doktorát, měl za cíl zvýšit praktický dopad jejího akademického výzkumu a prostřednictvím konkrétních, hmatatelných výstupů ukázat mnohvrstvé, intersekcionalní žité zkušenosti LGBTIQ Romů a jejich potenciál narušovat dominantní, velmi často stereotypní, zavádějící a negativní zobrazení Romů, vizuální zřeslení a zkratky dominující veřejnému prostoru prostřednictvím vizuálních sebezobrazení. Kritický přístup k dominantním společenským normám, „předpisům“ a k tomu, co je „normální“ nejen v souvislosti s otázkami etnicity, rasy, ale i sexuality či rodové identity, je nedílnou součástí těchto fotografií a zároveň i jedním z hlavních principů subverzivního charakteru „queer“ a queer teorie.

Projekt teoreticky a metodologicky funguje na rozhraní společenských, humanitních a vizuálních věd. Využíval metody participativního akčního výzkumu (PAR), etnografických metod sběru dat a vizuálních metod, včetně metody foto-elicitacních rozhovorů.

V rámci projektu došlo k vytvoření 15 originálních fotografií, které tvoří stejnojmennou výstavu „Vizualizace života LGBTIQ Romů“. Na základě tematické a obsahové analýzy etnografických a vizuálních dat jsme vytvořili následující typologii sebezobrazení a jejich vztahu ke stereotypům:

Typ 1. Přímá intervence prostřednictvím sebezobrazení
Stereotypy, vizuální zřeslení a zkratky stavíme vedle něčeho odlišného, což nemusí nutně být pravý opak. To nám umožňuje vidět například rozdíl mezi zromantizovaným „mýtem“ a realitou života romské LGBTIQ osoby nebo rozdíl mezi minulostí, z níž se stal „mýtus“ nebo „archetyp“ (např. „cikánský“ věstec; „cikánský“ vůz, v němž je čtena „Gadžova“ budoucnost), a žitou zkušeností romského gaye v současné době. Tyto intervence lze učinit i kontextově, např. kulturními či sociálními odkazy prostřednictvím oblečení, vlajek nebo jiných symbolů. Oblečení se tak stává veřejným, politickým vyjádřením.

Typ 2. Nenormativní (queer) pojetí „normalizace“/asimilace
Rozhodli jsme se využít strategické stránky „stock“ fotografií coby žánru, pro který jsou příznačné právě stereotypy a společenské normy. Dojmu či imitace „normálnosti“ lze docílit prostřednictvím toho, k čemu obsah fotografie odkazuje (např. šťastná domácnost; šťastný pár). Nenormativní, subverzivní (queer) pojetí je odhaleno návštěvníkovi výstavy poté, co se dozví např. prostřednictvím popisku, že „normálně“ vyhlížející fotografie zobrazuje pár romských gayů či romských transgender osob.

Typ 3. „Čisté“ sebezobrazení a jeho hranice
Takové sebezobrazení strategicky neusiluje o nabourání stereotypních zobrazení, vizuálních zřeslení či zkratek (např. projekt Jozsefa Martona „Owning the Game“ <https://shun.es/en/mienk-a-jatek/>). Sebezobrazení nepředstavují či nedefinují LGBTIQ Romy jako „komunitu“, a to navzdory mylné domněnce, že zobrazení příslušníci nedominantních skupin jako např. etnických, sexuálních či rodových menšin „budou pro všechny vším“.

Martin Zet LA EUROPAKERI UNIJA DEL DUMA ROMANES! instalace, text, záznam performance, 2019—2020

V roce 2019 realizoval Martin Zet v Bruselu stejnojmennou performance (EU mluví romsky). Součástí díla je text v romštině, který subverzivně imituje programové a politické proklamace i korektní jazykové

formulace EU. Navrhuje, aby se z romštiny, jazyka nejrozšířenější evropské minority stal oficiální jazyk EU. Současně vedle zdání korektnosti zmiňuje autor možnost jazyk minority ukrást, přivlastnit podobně, jak to majoritní kultura dělá s dalšími romskými kulturními prvky.

LA EUROPAKERI UNIJA DEL DUMA ROMANES! ROMANES! EVROPSKÁ UNIE MLUVÍ ROMSKY!

Výzva k aktivní účasti na nestrukturované kampani k otázce jakým jazykem má mluvit

Evropská unie má 28 členů a 24 úředních jazyků: angličtinu, bulharštinu, češtinu, dánštinu, estonštinu, finštinu, francouzštinu, chorvatštinu, irštinu, italštinu, litevštinu, lotyšštinu, maďarštinu, maltštinu, němčinu, nizozemštinu, polštinu, portugalštinu, rumunštinu, řečtinu, slovenštinu, slovinštinu, španělštinu, švédštinu.

Úřední jazyk je jazyk národní. Pokud národ má stát a stát je členem unie, může být jeho jazyk jazykem úředním. 3 z 24 úředních jazyků mají „vyšší“ status jazyka procesního: angličtina, francouzština a němčina. Z nich je nejvíce používána angličtina.

Angličtina i po brexitu zůstane jedním z úředních jazyků, protože je jedním z úředních jazyků Irska (vedle irštiny) a Malty (vedle maltštiny). Není však žádný důvod, proč by měla zůstat jazykem dominantním. Dá se očekávat, že boj o toto postavení bude probíhat mezi zeměmi se silnými ekonomikami. Má Evropa 21. století mluvit německy nebo francouzsky? Mají být momentální stavy hospodářství určujícím faktorem pro vliv kulturní, politický? Máme podporovat imperiální tradici? Dávat občanům mocné země ještě výhodu rodilého mluvčího?

Přicházím s představou řešení opačného: povýšit do dominantní role jazyk, který nebyl nikdy spojen s žádným evropským státním útvarem, přesto je v Evropě celoplošně přítomný. Jeho mluvčí nikdy neměli žádné kolonie, neiniciovali ani nevedli žádné mezistátní konflikty, války, neměli agresivní územní požadavky. Kulturní vliv jeho tvůrců a uživatelů je přesto evropsky i celosvětově nezměrný. Romština je jazyk největší menšiny Evropské unie, **PŘÍTOMNÝ VE VŠECH ZEMÍCH EVROPSKÉ UNIE!**

Technický postup: Nejprve se z romštiny musí stát úřední jazyk v některé členské zemi (v některých členských zemích). Pak musí společně všechny země odhlasovat, aby se z jazyka minoritního stal hlavní úřední jazyk Evropské unie. Aktivujeme politiky, uvedme do pohybu tento mechanismus!

Jak ale postupovat, jak a s kým jednat, koho požádat o svolení uvěznit tento doposud živý organismus do přesných diplomatických významů? Máme se obrátit s žádostí o souhlas s jeho užíváním na roztržštěné komunity, na International Romani Union? Máme za jeho ochočení a užívání zaplatit? Odkoupit autorská práva? Platit každému rodilému mluvčímu paušální poplatek za užití jeho duševního vlastnictví? Nebo stejně jako u hudebních a tanečních motivů romštinu prostě bez ptaní vzít a používat. Ukrást?

Jaká by to ale byla krása
EUROPAKERI UNIJA
(Evropská unie)

EUROPAKERO PARLAMENTOS
(Evropský parlament)

BARO VAKERIBEN ANDRO EUROPAKERO
PARLAMENTOS
(jednání Evropského parlamentu)

ZAAČHADO KHATAR EUROPAKERO
PARLAMENTOS
(poslanec Evropského parlamentu)

EUROPAKERI RADA
(Rada Evropské unie)

EUROPAKERI KOMISIJA
(Evropská komise)

Oto Hudec Neviditelné muzeum instalace, 2017

Úvaha o jednom múzeu. Na začiatku tejto práce bola myšlienka o múzeu, ktoré by reprezentovalo Rómov navonok, ktoré by upevňovalo ich sebavedomie smerom dovnútra a ktoré by tiež obohacovalo slovenskú kultúru o práce jednej minority, ktorá k našej krajine po stáročia patrí. Na začiatku bola myšlienka - prečo by namiesto extrémne zúženého

pohľadu na Rómov, ktorý často poznáme z médií, či dokonca z vyjadrení politikov, nemohli slovenskí Rómovia aj nerómovia spojiť sily a ukázať to najlepšie z rómskej kultúry a rómskeho života a reprezentovať tak seba i Slovensko aj navonok?

Inštalácia pôvodne pre galériu Tranzit nebola pokusom vytvoriť takéto múzeum. Nie je možné v priebehu krátkeho času nahradiť prácu historikov, etnografov, sociológov a kultúrnych organizátorov, rovnako ako nie je možné nahliadnuť do života Rómov v celej jeho hĺbke bez rómskeho pôvodu. Výstava zostáva v podobe nedokončeného plánu, v spleti úvah, zozbieraných textov, fotografií a obrazového materiálu. Táto koláž, dúfam, umožní divákovi predstaviť si formu takéhoto múzea, škálu jeho funkcií a jeho zmysel pre našu krajinu. Je to práca, ktorá je aj ostane v procese a ktorého konečnú podobu si môže každý predstaviť podľa seba. A o predstavu Rómov, ktorí sa tejto téme venujú, alebo budú venovať, tu ide najviac.

Centrálny objekt inštalácie by nemal byť vnímaný, ako skutočná podoba múzea. Len symbolický tvar – dom, kher (Rom.), domov pre fiktívnu zbierku múzea. Pri hľadaní jeho formy som vychádzal zo súčasných rómskych obydľí. Ale ktoré to sú? Rozostavané domy v osadách na východe, honosné rodinné domy, alebo panelákové byty? Architektúra rómskych domov sa len v máločom odlišuje od domov majoritného obyvateľstva. Čo ju robí špecifickou, sú len detaily. A tiež fakt, že nie každý Róm má dostatok peňazí, aby svojmu obydliu dal želanú finálnu podobu. Objekt v tvare domu stojí na yporitových tehľách – neukotvený so zemou – ako múzeum, ktoré čaká konečne na miesto v tejto krajine, kde sa môže napevno usadiť v základoch.

Vzor, natlačený na textile, ktorým je objekt múzea pokrytý, je výsledkom tvorivého workshopu s mladými ľuďmi z Rankoviec a Keceroviec. Jeho cieľom bolo vytvoriť súčasný rómsky vzor. Na tejto práci sa podieľalo komunitné centrum Združenie pre lepší život, ktoré okrem iného obnovuje takmer zabudnuté remeslá, ako napríklad farebnú rómsku výšivku. Vzor bol vytlačený technikou sieťotlače a je reprodukovateľný a pripravený pre nové využitie.

Vo vnútri objektu vznikol priestor pre malé kino a javisko. Videá premietané vo vnútri sú zbierkou rozhovorov s rómskymi osobnosťami a dokumentárnych záznamov z rómskych

podujatí na Slovensku a v Čechách. Veľká časť rómskej kultúry je živá, performatívna, premenlivá. Múzeum, ktoré by to nereflektovalo, by sa stalo mŕtvou inštitúciou.

Skúmanie rómskych zvykov, kultúry a histórie je niekedy ako divanie sa do zrkadla. Odkrývanie vlastných predsudkov. Vyrovnávanie sa s vinou našich predkov. A nazeranie na život majority ako iba na jeden z možných modelov prežívania. Na konci toho procesu môžeme stať – Rómovia a nerómovia vedľa seba ako rovný s rovným, uciac sa jedni od druhých a rešpektujúc sa navzájom. A to je začiatok dialógu.

Práca je však okrem iného aj kompiláciou fotografií a textov z viacerých zdrojov, kde podstatnú časť tvorí materiál z Muzea romské kultury v Brne, Múzea rómskej kultúry v Martine, z kníh Jedeme dlouhou cestou, Čas Romů, Papuša, z Rómovia.Sme.sk a Romea.cz, z informácií, publikovaných úradom splnomocnenca pre rómske menšiny, z publikácií združenia In Minorita a z mnohých ďalších.

Za pomoc a poskytnutie rozhovoru ďakujem: Jarmile Vaňovej, Júliusovi Pechovi, Erike Godlovej a Romanovi Čonkovi, Jane Horváthovej, Adriane Danekovej, Dela Negra, Eve Danišovej, Andrejovi Belákoví a mnohým iným.

Tamara Moyzes Romanistan videoinstalace, 2017

Práca reaguje na prvotnú myšlienku možnej existencie Rómskeho štátu, ktorá vznikla v 30 rokoch. Zároveň sa v nej prelína aj obdobie prvého Svetového rómskeho kongresu, ktorý sa uskutočnil v roku 1971 v Orpingtone blízko Londýna vo Veľkej Británii. Na kongrese bola zelená a modrá vlajka z konferencie Všeobecnej asociácie rumunských Rómov z roku 1933, zdobená červenou šestnásťčlennou čakrou, opätovne potvrdená ako národný znak rómskeho národa, a pieseň „Gelem, Gelem“ bola prijatá ako rómska hymna. („Gelem, Gelem“ je skladba, ktorú vytvoril Žarko Jovanović v roku 1949).

Videoinštalácia reflektuje utopistickú myšlienku Rómskeho štátu sebakriticky, ale zároveň aj kriticky poukazuje na vnímanie Romov stereotypným - orientálnym spôsobom zo strany väčšinovej spoločnosti. Inštalácia sa skladá z dvoch videosekvencií,

na ktorých môžeme vidieť tých istých interpretov. Video s folklórnym odevom symbolicky stvárnjuje minulosť, ktorá zobrazuje tiež súčasnosti. Na druhej strane naráža na orientalistické predstavy väčšinovej spoločnosti, ktorá aj dodnes podvedomo stereotypizuje. A automaticky Rómov dáva spolu so súčasným rómskym umením do polohy folklórnej. Video, ktoré reprezentuje národné obrodenie, je prepojené s myšlienkou modernizmu, teda Rómský štát je vnímaný cez historickú prizmu, ku ktorej patrí čiastočne vystúpiť zo svojich tradícií. A v tomto zmysle folklórne video je aj tieňom nás všetkých. Tento tieň sa môže stať pozitívnou súčasťou, alebo sa môže stať niečím, cez čo ani my, ale ani väčšinová spoločnosť, nikdy neprekročí...

Kostýmy sú požičané z depozitára Muzea romskej kultúry v Brne. Koberec je požičaný autorské dielo od Emilie Rigovej.

